

PRIKAZI I OSVRTI

KAKO NAPISATI DOBAR AKADEMSKI RAD?

(Dubravka Oraić Tolić, 2011. *Akademsko pismo: strategije i tehnike klasične retorike za suvremene studentice i studente*. Zagreb: Naklada Ljevak. 680 str.)

Pitanje metodologije izrade akademskih radova nikada nije bilo aktualnije, o čemu svjedoči i porast broja priručnika u posljednje vrijeme, bilo da je riječ o novim izdanjima ili ponovljenim izdanjima postojećih. To i ne čudi s obzirom na inflaciju jezičnih priručnika, savjetnika i pravopisa koji su unijeli veliku zbrku u primjenu jezičnih i stilskih pravila te u ispravnost uporabe citatnih stilova, jednoga od najvećih problema u stvaranju akademske proze i akademskoga pisma. Upravo tako naslovljena je i nova knjiga Dubravke Oraić Tolić koja definira akademsko pismo kao “novi oblik argumentacijskog diskursa – retorički pothvat koji se poduzima u akademskoj zajednici radi širenja i prenošenja, svladavanja i ovjeravanja znanja te postizanja akademskih i stručnih naziva i akademskih stupnjeva”. To nije jednostavno, što je priznala i sama autorica ističući kako je i sama morala riješiti pitanja kao što su “metodološki okvir, termin akademsko pismo, izbor literature i primjena te pravopis, terminološka pitanja i stil”. Knjiga je

objavljena kao udžbenik Sveučilišta u Zagrebu u seriji *Manualia universitatis studiorum Zagrabiensis*, a poticaj za njezinu izradu nastao je iz primarne potrebe realizacije kolegija na poslijediplomskom studiju hrvatske kulture. Predavanja i nastavno iskustvo osigurali su da cjelokupna problematika bude zabilježena na više od šest stotina stranica.

Knjiga se sastoji od triju dijelova. U prvom dijelu pod naslovom *Povijest znanosti: vrlo kratak pregled autorica* progovara o razvoju znanosti od antike do modernoga doba. Antička je znanost s pravom nazivana kolijevkom zapadne znanosti jer su u tom razdoblju utemeljene znanstvena terminologija i znanstvene institucije. Razdoblje srednjega vijeka koje mnogi, kako ističe Oraić Tolić, neopravdano negativno stereotipiziraju kao mračno, obilježila je rasprava o univerzalijama, koja vrhunac doseže u 11. stoljeću, te odmak od apsolutnih istina i priznavanje samo empirijskih činjenica. Označilo je to put ka modernoj znanosti. Ulogu Crkve kao

glavne obrazovne institucije zamjenjuje srednjovjekovna škola, koju će razvojem građanskoga staleža potisnuti pojava javnih gradskih škola kao preteča sveučilišta. Stvaranje moderne znanosti možemo pratiti već od 14. i 15. stoljeća, pri čemu središnje mjesto kulturnoga života zauzimaju akademije kao odraz kulture i stanja pojedinoga društva. Borba za autonomiju i neutralnost znanosti slikovito se ocrta u dvjema životnim sudbinama – Brune i Galileja, a od ostalih obilježja izdvajaju se univerzalnost i cjelovitost znanja zabilježena u prvim enciklopedijama (termin je u nas prvi upotrijebio Pavao Skalić), a kojoj su doprinos dali opusi pojedinačnih genija poput Leibniza, Newtona, Boškovića i Goethea. Razdoblje od 18. stoljeća pa do Prvoga svjetskoga rata označilo je i prva previranja u znanosti. Filozofske rasprave o nepostojanju apsolutne istine koje je predvodio Kant kao predstavnik epistemološkoga skepticizma s jedne strane, te sustav racionalnosti koji je zastupao Hegel s druge, otvorile su put odvajanju znanstvenih disciplina i stvaranju kulta znanosti. Kritizirajući apsolutno znanje i apsolutnu znanost, Nietzsche je potaknuo nezaustavljivu lavinu kritika znanosti koje će uslijediti u 20. stoljeću. Ni Prvi svjetski rat nije mogao usporiti razvoj znanosti, koja će sljedeća dva desetljeća biti na vrhuncu jer, kako ističe Oraić Tolić, “velikim ratovima, velikim revolucijama, velikim vođama, velikim političkim idejama i velikim ideolo-

gijama odgovarale su na područjima kulture velika znanost, velika filozofija i velika umjetnost”, stoga se to doba opravdano naziva i zlatnim dobom moderne znanosti. Prirodne i društveno-humanističke znanosti bilježe velika otkrića (Einsteinova teorija relativnosti, Freudovo otkriće podsvijesti) i razvoj novih teorija (Wittgensteinov logički pozitivizam i Popperov kritički racionalizam). Objava knjige *Struktura znanstvenih revolucija* Thomasa Kuhna 1962. godine promijenila je koncepciju znanja i znanosti uvođenjem pojma paradigme unutar kojega Oraić Tolić iščitava tri značenja: generalne paradigme, disciplinarnе paradigme te paradigme u užem smislu. Kuhnovi kritičari prozvali su ga anarhistom zbog njegovih ideja i stavova, no on je bio ustrajan u tvrdnji kako se znanje može prenijeti i ljudima koji ne pripadaju znanstvenoj zajednici, nastojeći objasniti evoluciju znanosti i oštro se protiveći njezinoj komercijalizaciji. Postmoderne kritike znanosti temeljene na Kuhnovim idejama otvaraju pitanja objektivnosti, sustavnosti, univerzalnosti, originalnosti i autonomije znanosti, pa tako kritike dolaze iz “širokog spektra humanistike i društvenih disciplina” kao što su ekološke studije, zatim rodne studije (donose feminističku kritiku znanosti, ali i rodnu osviještenost i korektnost u oslovljavanju), postkolonijalne studije (rasprave o androcentričnosti i eurocentričnosti znanosti te borba protiv pokušaja njezina

iskrivljavanja) te postmoderne studije (poststrukturalizam, konstruktivizam itd.). To je dovelo do eskalacije sukoba i početka znanstvenih ratova (posebice između prirodnih i društvenih znanosti) devedesetih godina, kao i do otvaranja pitanja o budućnosti znanosti, apostrofiranim u obliku brojnih konferencija i ponekih djela s apokaliptičnim predviđanjima o kraju znanosti. Bio je to kraj modernoga znanja, moderne znanosti i modernoga znanstvenika kakva smo dotad poznavali, ali i početak novih teorija i znanja, tvrdi Oraić Tolić.

Nastupio je povratak retorici u modernom mišljenju, čije je izbacivanje iz nastavnih planova uspjelo prikriti njezino značenje sve do kraja 20. stoljeća. I dok je klasična retorika “čuvala uspomenu na postojanje ljudskoga izražavanja u različitim komunikacijskim situacijama”, nova se retorika širi na cjelokupno područje ljudske komunikacije, ali i na znanost. Uvod je to u drugi dio knjige *Retorika znanosti i akademsko pismo*, koji donosi teorijski i metodološki okvir akademskoga pisma te pregled znanosti u različitim poljima i različitim granama. U tom se poglavlju raspravlja o nazivu *znanost* koji je u hrvatskoj leksikografiji rano zabilježen zahvaljujući Ivanu Belostencu koji je razlikovao 13 vrsta znanstvenih disciplina. Naziv *znanost* dugo je bio sinonim za naziv *nauka*, ali se rjeđe upotrebljavao. Tek od *Deklaracije o nazivu položaju hrvatskog književnog jezika* 1967. godine ta se dva

naziva razjednačuju pa se u značenju ‘*scientia*’ upotrebljava samo *znanost*. Definicije znanosti u domaćim priručnicima o pisanju znanstvenih radova dvojake su, jer s jedne strane pretpostavljaju pojam znanosti i znanstvenosti, a s druge iznose konkretna pitanja metodologije znanstvenih radova. Istodobno, definicije znanosti u domaćim se priručnicima, leksikonima i rječnicima ograničavaju na kognitivnu logiku i metodologiju, što je početkom 20. stoljeća rezultiralo dopunama i promjenama u definicijama znanosti. Stoga se znanost nastoji interdisciplinarno definirati jer je “interdisciplinarnost način za rješavanje složenih problema oko kojih još nema konsenzusa o ključnim pitanjima”. Autorica se nadalje bavi klasifikacijom znanosti koja ima veliku teorijsku i praktičnu vrijednost i u kojoj je zapisana srž povijesti znanosti i znanja. I dok antička klasifikacija poznaje tri tipa znanosti (teorijske, poetične, praktične), srednjovjekovna klasifikacija njeguje sustav sedam slobodnih vještina (*septem artes liberales*), koji je preteča današnje bolonjske reforme. Razdoblje novoga vijeka i moderne kulture, kako dalje argumentira Oraić Tolić, obilježeno je učvršćivanjem slike znanosti u funkciji humanizacije svijeta i njegova napretka te stvaranjem zasebnih znanstvenih polja i grana s razvijenim specijalnim jezicima (od Bacona, Kanta do Humboldta, Diltheyja i Windelbanda). Tu se raspravlja o znanstvenim žanrovima poput

znanstvenih, stručnih i akademskih radova, zatim o temeljnim pojmovima klasične retorike i njihovim značenjima kroz povijest, argumentacijskim modusima (*logos, ethos, pathos*), retoričkim žanrovima, kao i o retoričkom kanonu po kojem su se prakticirale govorničke vještine, a koji je uključivao tehnike (*kairos, stasis, topoi*). Autorica nadalje progovara o suvremenoj retorici znajući ističući da je omogućila definiciju akademskoga pisma. Riječ je o nazivu za koji Oraić Tolić tvrdi da nastaje gotovo istodobno s pojmovima ‘žensko pismo’ i ‘ratno pismo’, a koji “obuhvaća ukupnu diskurzivnu aktivnost u akademskoj zajednici usmjerenu na stvaranje i pisanje teksta bilo kojeg oblika, žanra i vrijednosti”. Budući da definicija akademskoga pisma nije jednoznačna, Oraić Tolić nudi interdisciplinarnu definiciju s ishodištem u retorici, a koja tvrdi da “akademsko pismo obuhvaća sve oblike argumentacijskog diskursa koji se proizvode u akademskoj zajednici”.

Treći i zadnji dio knjige *Strategije i tehnike akademskog pisma* pragmatične je naravi i u njemu se donose strategije (konkretne upute i pravila) za izradu akademske proze, a ujedno je i najopsežniji dio knjige. Podijeljen je na sedam poglavlja koja simboliziraju prilagođene i dopunjene retoričke kanone. Prvi od njih je *invencija* kao “umijeće pronalaženja ili otkrivanja ideja i argumenata dostupnih u određenoj retoričkoj situaciji”, pri čemu se ističe važnost triju strategija

(*kairos, stasis, topoi*). Ovdje autorica promatra akademsko pismo u užem kontekstu (pisanje akademskoga rada) i u širem kontekstu (izrada istraživačkoga projekta), naglašavajući kako problem akademskoga pisma izvire već iz činjenice da je riječ o linearno-kružnom procesu koji pretpostavlja vremensku ograničenost kao i mogućnost ponovne intervencije u temu. Sljedeću stepenicu u toj fazi predstavlja izbor teme koja mora ispuniti određene preduvjete (kompatibilnost s našim potrebama i očekivanjima, poznavanje znanstvenoga područja iz kojega se piše rad, novost u temi, optimalni opseg, dostupnost literature, vremenski, prostorni i materijalni uvjeti, poznavanje stranih jezika) te uočavanje problema, zatim postavljanje istraživačkih pitanja i hipoteza te konačno definiranje teme i prikupljanje izvora. Prikupljanje izvora ostvaruje se korištenjem klasičnih oblika pohrane znanja poput knjižnica i knjižničnih fondova, zatim individualnim istraživanjima koja uključuju autore i njihove privatne knjižnice ili neobjavljene rukopise, te konačno sveprisutne nove medije koji uvelike olakšavaju dostupnost podataka. Izvore nije dovoljno samo pronaći, već ih treba i uključiti istovremenim čitanjem i bilježenjem, koristeći razne tehnike (od običnih bilježaka, lektirnih kartica do stvaranja umnih mapa). Uključivanje izvora odvija se citiranjem, parafraziranjem i sažimanjem teksta. Oraić Tolić preporučuje citiranje “kada tuđe riječi

podupiru vaše stajalište o temi, kada tuđe riječi zastupaju suprotno stajalište o temi, kada imaju autora i kada su posve nove”. Istodobno, parafraziranje je poželjno samo ukoliko ideju autora možemo bolje izraziti vlastitim riječima. Riječ je o vrlo osjetljivoj području gdje je granica između autorskoga djela i plagijata tanka. Osim toga, svrha svakoga rada nije samo prerađivanje tuđih ideja i misli, već mora biti nov doprinos znanosti, stoga su ti procesi iznimno važni u izgradnji strukture rada.

Izrada strukture rada dio je druga retoričkoga kanona – *dispozicije*, koja označava “raspored i organizaciju elemenata u uvjerljiv govor”. Ovdje se tekst promatra kao veliki argument. Strukturu akademske proze čine elementi poput naslova, posvete ili mota (fakultativno), sadržaja, uvoda, tijela teksta, zaključka te dodatka (rječnik manje poznatih riječi, popis suradnika/ca, bibliografija, literatura, sažetak, ključne riječi te životopis). Nasuprot velikoj dispoziciji nalazi se mala dispozicija, tzv. mikrostruktura odlomka gdje akademski tekst čini “niz malih argumenata i male argumentacije koje stoje u funkciji glavne teze i teksta kao glavnog argumenta”, pri čemu je naglasak na pisanju odlomaka i uporabu konektora kao sastavnih elemenata argumentacije. Autorica nadalje upozorava na strukturu i mehaniku odlomka te na njihovu podjelu po funkciji u strukturi teksta, po tipu argumenata (jednostavni, složeni) i na podjelu po argumentacijskim stra-

tegijama (definijski, klasifikacijski, narativni, opisni, odlomak nabiranja, odlomak usporedbe i kontrasta, analitički, vrijednosni, odlomak dopuštenja i pobijanja). Osim toga, raspravlja se i o konektorima i modifikatorima kao “sredstvu kohezije i koherencije argumentacijskog diskursa”, a autorica je sistematičnim tabličnim prikazima jasno navela podjelu tekstnih konektora i modifikatora.

Pitanje jezika i stila te uporaba odgovarajućega retoričkoga okvira individualno je obilježje svakoga znanstvenika. Jezik i stil akademskoga diskursa ovdje su prilagođeni retoričkomu kanonu nazvanome *elokucija*. Autorica ističe kako je znanstveni stil najbliži normi hrvatskoga standardnoga jezika jer je “maksimalno objektivni i neutralan, pa je stoga prikladan kao okvir za objavljivanje objektivne istine”. Osim toga, poštivanje jezične pravilnosti i normativnosti čini jedno od osnovnih pravila akademskoga diskursa. Govoreći o jezičnoj normativnosti, autorica se dotaknula i strategija govornoga subjekta (3. lice, bezlične i pasivne konstrukcije, autorsko “mi”, autorsko “ja”), čija se uporaba razlikuje od autora do autora i koja ne mora uvijek biti pogrešna. Nadalje, na jezik i stil utječu i uporaba glagolskih vremena (prošlo, sadašnje) te struktura rečenice i leksik.

Citiranje i uporaba citata čine dio retoričkoga kanona *memorije*. “Citiranje je, uz parafraziranje i sažimanje, središnji oblik memorije kulture u akademskom pismu, a citatni je okvir

osnovna strategija za reprezentaciju te memorije.” U toj je cjelini Oraić Tolić podrobno objasnila razliku između citiranja, parafraziranja i sažimanja teksta, elemente citatnoga okvira i ugradbenu mehaniku citata koja omogućuje preuzimanje dijela citata i njegovo uklapanje u drugi autorski rad. Tako razlikuje podtekstne citatnice (fusnote), tekstne citatnice (tekstnote) i citatnice na kraju teksta (endnote), podrobno navodeći prednosti i nedostatke svih navedenih. Autorica je za izradu citatnih stilova odabrala čikaški stil jer, kako ističe u predgovoru, “paralelno nudi inačice obaju osnovnih citatnih stilova, oksfordskoga i harvardskoga, tzv. *stil-autor i stil-autor-godina*”, dodajući kako je odabirom primjera nastojala odabrati “neutralne vrijednosti koje pripadaju općeprihvaćenoj tradiciji”.

Velika mehanika naziv je šestoga poglavlja ovoga dijela u kojemu su iscrpno prikazani konkretni posebni slučajevi za oba stila. Tu se obrađuje specifičnost navođenja knjiga, članaka u časopisima (i njihovih dodataka), članaka u novinama, drugih tipova objavljenih izvora (Biblija i sakralna djela, priručnici, prikazi/recenzije, sažeci, brošure, izvješća, referati, mikrofilmovi, CD-ROM ili DVD-ROM, mrežne/online baze podataka), neobjavljenih izvora (magistarski i doktorski radovi, predavanja i materijali sa sastanaka/konferencija, intervjui, razgovori i osobna komunikacija te rukopis), neformalnih elektronič-

kih izvora (mrežne stranice, članci i komentari na web-blogu, elektronički adresari), izvori iz vizualnih i izvedbenih umjetnosti (vizualni izvori, izvedbe uživo, radijski i televizijski program, reprodukcije zvuka, video-reprodukcije, mrežni multimedijски priručnici te tekstovi u sklopu vizualnih i izvedbenih umjetnosti).

Zadnja cjelina ovoga dijela nazvana *Posljednji koraci* usmjerena je na tri postupka nakon završetka rada – pregledavanje, lekturu i korekturu. Pregledavanje rada najbolje je povjeriti nekomu drugomu zbog fenomena autorskoga sljepila koji onemogućuje uočavanje vlastitih pogrešaka. Procesi lekture i korekture analiziraju jezik, stil i tehniku teksta jer pogreške ne smiju zasjeniti sadržaj rada. Oblikovanje rada treba se odvijati prema općim načelima ili internim uputama akademskih institucija. Primjenjivanjem svega navedenoga može se napisati izvrsna akademska proza, a ovaj priručnik, kao neizostavno štivo na kolegijima stilistike, jezika i metodologije izrade znanstvenih radova, svakako je odličan vodič namijenjen svim studenticama i studentima društvenih i humanističkih znanosti, pa i šire, koji žele otkloniti nedoumice oko ispravnosti uporabe citatnih stilova, kao i svima onima koji žele naučiti kako napisati kvalitetan akademski rad.

Tanja Grmuša